

Шамшиев Р. К.- ф.и.к., доцент
Ташиева К. М. - окутуучу

Кыргыз Республикасында жергиликтүү өзүн-өзү башкаруунун укуктук-экономикалык негиздери.

Кыргыз Республикасы өз алдынча эгемендикке ээ болгон жылдардын акыркы он жылдыгында тарыхый чоң социалдык- саясий жана экономикалык багыттарын аныктап, аны ишке ашырууну алдына максат кылып алды. Бирок, жакшы келечектүү багыттар менен кошо кемчиликтер да негизги оор маселелерден болуп калууда. Алсак, жакырчылык, жумушсуздук, паракордук, жогорку деңгээлдеги баланын жана эненин өлүмү, таза суу жана башкалар.

Ушундай оор чечилбеген маселелердин негизинде, мамлекетте саясий стабилдүүлүк сакталбай жаткандыктан, базар мамилелеринин өнүгүшү менен мамлекеттик бийлик институттарынын жана жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу ишмердүүлүктөрүнүн укуктук негиздерин түзүү менен керектүү администрациялык реформа жүргүзүү мезгил талабы.

Мамлекетте акыркы 10 жылда жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу институтун өнүктүрүү боюнча 100дөн ашык укуктук-нормативдик актылар кабыл алынган. Мамлекет тарабынан борбордоштурулган бийликти бөлүштүрүү жана жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу иштерине керектүү жардамдар көрсөтүлүүгө тийиш болсо, тилеке каршы алар бийлик тарабынан толук кандуу аткарууга киришкен жок.

Ушул багытта өкмөт тарабынан өлкөдө башкаруунун борбордук деңгээлдерин, башкача айтканда, министрликтер менен ведомстволордун милдеттери менен укуктарын тактоо боюнча максатка ылайык иштер аткарылды. Натыйжада бир нече министрликтер менен ведомстволор бири-бирин кайталаган көп сандаган функциялар жана ыйгарым укуктар аныкталган. Бүгүнкү күндө демократиялык өзүн-өзү башкарууну калыптандырууда жана өнүктүрүүдө ишти вертикалдуу багыт боюнча жүргүзүү милдети турат.

Жер - жерлерде эл тарабынан шайланган жергиликтүү кеңеш депутаттары мамлекеттик башкаруунун жаңы багытын туура түшүнө албай келет. Борборлоштурулган бийликти оолакташтыруу (децентралдашуу) дегенди алар эч кимге баш ийбей, жергиликтүү жамааттар менен алардын органдары мамлекеттик бийликтен жана борбордук башкаруу системасынан тышкары калгандай түшүнүшөт.

Коомдун ар кандай катмары мамлекеттик башкарууну борбордоштурулган бийликти оолакташтыруунун негизинде жергиликтүү өзүн-өзү башкарууну өнүктүрүүнүн маанисин туура эмес бурмалап түшүнгөнүн өзү бул маселенин канчалык татаал экендигин айгинелеп турат.

Жергиликтүү өзүн-өзү башкарууну азыркы шартка ылайыктап түзүү жана өнүктүрүү ар бирибиздин жалпы ишибиз.

Элдин мүдөөсү менен таламдарына ылайык натыйжалуу башкарууну камсыз кылуу, бийликтин аймактык деңгээлдеринин ортосундагы иерархиялык баш ийүүнүн эсебинен эмес, жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарынын карамыгына берилген маселелерди чечүүдө жергиликтүү өзүн-өзү башкаруунун өз алдынча укугун коргой билүүнүн эсебинен жетишилет. Мындай принцип бардык деңгээлдеги аймактык органдардын тең укуктуу өнөктөш катары өнүгүүсүнө дем берет.

Кыргыз Республикасында жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу реформасы 1991-жылы «Кыргыз Республикасында жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу жана жергиликтүү мамлекеттик администрациялар жөнүндө» деген мыйзамдын кабыл аланышы менен башталган.

Кыргыз Республикасында Борборлоштурулган бийликти оолакташтыруу жана жергиликтүү өзүн-өзү башкаруунун натыйжалуу өнүгүүсүнүн негизи болуп, анын укуктук нормативдик базасы эсептелет.

1991-2007 жылдар аралыгында жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу маселесине түздөн-түз байланышкан, 12 Кыргыз Республикасынын мыйзамы, 60дан ашык Кыргыз Республикасынын Президентинин указдары жана чечимдери, 40 Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн токтомдору кабыл алынды.

Жогоруда көрсөтүлгөн мыйзамдардын жана укуктук-нормативдик актылардын негизинде жергиликтүү өзүн-өзү башкаруунун укуктук негиздери түзүлүп, мамлекеттик бийлик органдарынын өз ара байланышы калыптанды.

Бүгүнкү күндө жергиликтүү өзүн-өзү башкарууну көзөмөлдөөчү мыйзамдык негиз, укуктук акт Кыргыз Республикасынын Конституциясы.

Жергиликтүү өзүн-өзү башкаруунун базалык укуктук актылары болуп, Кыргыз Республикасынын мыйзамы, Кыргыз Республикасындагы шайлоо жөнүндөгү кодекс, Кыргыз Республикасынын Президенттик указы, Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн токтомдору, жергиликтүү мамлекеттик администрация жана жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу бийликтеринин укуктук-нормативдик актылары эсептелет.

Жогоруда белгилеп көрсөткөн мыйзамдар жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу ишине өз-өзүнчө чоң салым кошот. Кыргыз Республикасынын жергиликтүү өзүн-өзү башкаруунун негизги жетишкендиктери болуп төмөнкүлөр эсептелет: Кыргыз Республикасынын «Жергиликтүү мамлекеттик администрация жана жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу жөнүндө», «Коммуналдык менчик жөнүндө» мыйзамынын кабыл алынышы менен жергиликтүү өзүн-өзү башкаруунун укуктук негизи түзүлдү, жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу системасынын түзүлүшү жана реформанын шаардык, айылдык деңгээлде жүргүзүлүшү, жеке киреше булактарынын бекитилиши, чыгаша багыттарынын аныкталышы ж.б.

Жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу өлкөнүн шаарларында да колго алынган. 1998-жылдын июнь айынын баштап шаарларды жергиликтүү өзүн-өзү башкарууга өткөрүү бүгүнкү күнгө чейин пландуу ишке ашырылып келүүдө. Ошентип, өлкөдөгү шаарларды жергиликтүү өзүн-өзү башкарууга өткөрүү иш аракеттери жыйынтыкталды.

Башка шаарлар менен катар Жалал-Абад шаары да бүгүнкү күнү жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу, башкармалыгына өткөн. Жалал-Абад шаары төмөнкүдөй жергиликтүү өзүн-өзү башкаруудан турат.

1. Ч. Айтматов өзүн-өзү башкаруусу
2. Спутник өзүн-өзү башкаруусу
3. Достук өзүн-өзү башкаруусу
4. Курманбек өзүн-өзү башкаруусу
5. Тайгараев өзүн-өзү башкаруусу

Адистердин маалыматы боюнча жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу башкармалыгы жаңы түзүлгөндүктөн, 01 жетекчилик кызматта иштөө үчүн атайын кесипке ээ болуу зарыл экендигин турмуш өзү көрсөттү. Демек, кесипке үйрөтүү мамлекеттик деңгээлде көзөмөлгө алынып, бүгүнкү күндөгү областтын, шаардын, райондун, айыл-округдун жетекчилери өздөрү башында туруп, кызматкерлерди атайын курстардан өткөрүүнү милдет катары алышса, элдин алдында чоң иш жасаган болоор эле.

2003-жылдын 10-декабрында БУУнун жогорку деңгээлдеги саясий конференциясы болуп, анда Кыргыз Республикасынын өкүлчүлүгү БУУнун коррупцияга каршы конвенциясына кол койгон. Кыргызстан Шериктеш мамлекеттер ичинен Россия Федерациясынан кийин экинчи өлкө катары эл аралык конвенцияга мүчө болуп кирди.

Ошондуктан, бүгүн натыйжалуу иштей турган жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу кызмат системасын түзүү биздин максатыбыз болууга тийиш. Бул, биринчиден, жетекчилердин так аныкталган эрежелери менен жол-жоболоруна ээ болуп, адистерди тандоо, адистигин жогорулатуу, жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу кызматчылардын ак ниет таза иштөөсүнө түрткү берген кубаттоо жана жазалоо принциптерин аныктайт. Экинчиден, жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу системасы жарандар үчүн жеткиликтүү болуп, өзгөчө финансылык каржылоону

ачык жана маалымдуу жүргүзүп, жергиликтүү жамааттарга жакшы кызмат көрсөтө тургандыгы кепилдикке алынууга тийиш.

Мамлекеттик жана жергиликтүү өзүн-өзү башкаруунун моделдери менен түзүлүшүн канчалык өзгөртпөйлү, эгерде биз мамлекеттик жана жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу кызматына жетекчилерди тандоо, тарбиялоо жана окутуу механизмдин өркүндөтпөсөк, бюрократиялык мамиле эч качан түп тамырынан бери өзгөрбөй кала берет. Муну менен бирге алардын кызматтык сапаттарына гана эмес, адамдык сапаттарына да кылдат көңүл буру бүгүнкү күндүн негизги талабы деп эсептейм. Анткени, акыркы саясий абал адамдардын адамдык абалын тебелеп салды. Демек, жаратылышта адам улуулугу бийик экенин сактап калууга тийишпиз.

Мамлекеттик бийлик органдарынын ыйгарым укуктарынын минимумга кыскартылышы менен жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарына ишенимдин берилиши келечектин өнүгүүсүнө жакшы шарт жаратмак.

Кийинки күндөрү административдик аймактык түзүлүштүн реформасы жөнүндө мамлекеттин алдында турган олуттуу маселелердин бири экенин убакыт талап кылууда. Анткени, вертикалдык жана горизонталдык башкаруу системаларынын санынын өсүшү дал ошого байланышкан. Төрт деңгээлдик администрациялык-аймактык түзүлүш (республика, облус, район жана шаар, айыл, поселок). Бул, Кыргызстан сыяктуу чакан унитардык Республика үчүн өтө эле чоң. Ошодуктан, башкарууга жана өнүгүүгө ылайыктап, бириктирүүгө, кыскартууга барууну убакыт талап кылат.

Кесипке даярдоону, Жалал-Абад Мамлекеттик Университети колго алат. Анткени, аталган окуу жайда кесипке даярдоого укуктук-нормативдик базалар бар. Кыргыз Республикасынын билим берүү министрлиги тарабынан, 2000-жылы 521 502 «Мамлекеттик жана жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу» адистигин даярдоого атайын лицензия укук берилген. Бүгүнкү күндө аталган адистикте студенттер күндүзгү жана сырттан окуу бөлүмүндө татыктуу билим алышууда.

Демек, мамлекеттин эртеңки келечеги үчүн мамлекеттик жана жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу башкармалыгына туура кесиптеги жетекчилерди алып келүү бүгүнкү күндүн зарыл талабы.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Президенти А.Акаевдин Кыргызстан калкына «Социалдык мобилизациялоо жана акыйкат башкаруу» деген кайрылуусу. 2003-жылдын 15-октябры.- Бишкек, 2003.
2. Кыргыз Республикасы: жаңы келечектер. Кыргыз Республикасын 2010-жылга чейин өнүктүрүүнүн комплекстүү негизи.- Бишкек, 2001.
3. Кыргыз Республикасынын жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызматкерлерин окутуу концепциясын иштеп чыгуу: Материалдардын жыйнагы.- Бишкек, 2003.